

Надія Сампара,

аспірант кафедри цивільного права і процесу
Тернопільського національного
економічного університету,
адвокат

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ ЯК ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ СУБСИДАРНІХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Розглянуто юридичний (фактичний) склад субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. Досліджено поняття юридичних фактів та юридичних фактів-станів та їх значення для виникнення субсидіарних зобов'язань. Наведено і обґрунтовано обов'язковий перелік юридичних фактів, що є підставами виникнення субсидіарних зобов'язань за цивільним законодавством України.

Ключові слова: цивільне законодавство, юридичний факт, субсидіарне зобов'язання, підстави виникнення.

Сампара Н.

Юридические факты как основания возникновения субсидиарных гражданско-правовых обязательств

Рассмотрено юридический (фактический) состав субсидиарных гражданско-правовых обязательств. Исследовано понятие юридических фактов и юридических фактов-состояний и их значение для возникновения субсидиарных обязательств. Приведено и обоснованно обязательный перечень юридических фактов, являющихся основаниями возникновения субсидиарных обязательств по гражданскому законодательству Украины.

Ключевые слова: гражданское законодательство, юридический факт, субсидиарное обязательство, основания возникновения.

Sampara N.

Legal facts as the basis of subsidiary civil obligations

The article examines the legal (actual) composition subsidiary civil obligations. The concept of legal facts and legal facts, states and their importance for the emergence of subsidiary obligations. Shows and reasonably required for legal evidence that is the basis of subsidiary obligations under the civil law of Ukraine.

Keywords: civil law, legal fact, subsidiary obligations grounds of liability.

Постановка проблеми. Динаміка субсидіарних цивільно-правових зобов'язань полягає у дослідженні їх процесу становлення і розвитку. Зобов'язальні правовідносини починають існувати з моменту їх виникнення, тривають протягом певного часу аж до моменту їх припинення.

Грунтовне і повне дослідження субсидіарних зобов'язань за цивільним законодавством України є неможливим без з'ясування причин і підстав їх виникнення, особливостей їх юридичної природи, складу, специфіки їх елементів, виконання та способів припинення.

Виникнення будь-якого зобов'язання, в тому числі й субсидіарного, зумовлене такими правовими явищами, як їх права природа, що дає підстави з'ясувати їх місце у системі цивільно-правових зобов'язань й практичне значення для сучасного цивільного обороту і юридичний склад, що є характерним для кожного виду зобов'язань та дає підстави встановити причини їх виникнення.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблематика дослідження підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань, в тому числі й субсидіарних, була предметом дослідження таких науковців, як: Є. Абашин, А. Коструба, О. Красавчиков, О. Кутателадзе, А. Маркосян, Т. Музика, П. Полежай, М. Рожкова, І. Ромащенко, М. Сібільов, Г. Чувакова та ін.

І. Ромащенко зауважив, що у своїй динаміці зобов'язання можуть змінювати зміст, в тому числі об'єкт, предмет або суб'єктний склад, однак в той же час продовжувати своє існування в якісно новому вигляді [1, с. 12].

Юридичний склад повинен бути в завершальній формі. В іншому випадку цивільне правовідношення, в тому числі й зобов'язальне, не наступить. Юридичний склад має бути змістовним і достатнім та ґрунтуватися на наявності не лише юридичних фактів, а й на їх правовому взаємозв'язку. Це має безпосереднє відношення й до юридичного складу субсидіарного зобов'язання. При відсутності хоча б одного юридичного факту, що входять до юридичного складу субсидіарного зобов'язання, – останнє не

виникатиме. Так, наприклад, ч. 2 ст. 619 ЦК України закріплює обов'язкову умову для виникнення субсидіарного зобов'язання – це пред'явлення вимоги кредитором до основного боржника, що повинно передувати пред'явленню вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність. При цьому факт пред'явлення такої вимоги повинен бути підтвердженим.

О. Красавчиков ще в радянський період наголошував на тому, що юридичний склад зобов'язання формується в два етапи: кількісний та якісний [2, с. 62]. На першому етапі здійснюється накопичення юридичних фактів, що передбачені чинним цивільним законодавством для виникнення, зміни чи припинення субсидіарних зобов'язань. На другому етапі здійснюється якісний перехід від окремих юридичних фактів до формування завершального юридичного складу.

З позиціями вчених варто погодитися з певним уточненням у контексті дослідження субсидіарних цивільно-правових зобов'язань, де юридичний склад субсидіарного зобов'язання включає в себе юридичні факти та правовий механізм застосування субсидіарної відповідальності та становить основу для визначення підстав його виникнення.

Метою даної статті є дослідження юридичних складів як підстав виникнення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження підстав виникнення субсидіарних зобов'язань є можливим на основі встановлення першопричини виникнення обов'язку в однієї особи відповідати за зобов'язаннями іншої. З цих причин доцільно здійснити аналіз юридичних складів субсидіарних зобов'язань, у яких додаткова (субсидіарна) відповідальність передбачена договором чи є елементом правового статусу субсидіарного боржника, відповідно до чинного законодавства або пов'язана із вчиненням правопорушення (делікту). Так, субсидіарне (додаткове) зобов'язання входить до повноважень суб'єкта цивільних правовідносин, то відповідно до чинного законодавства воно може бути однією з умов створення юридичної особи, а також участі його у цій юридичній особі.

Аналіз норм глави 8 ЦК України дає підстави стверджувати, що у певних випадках створення підприємницьких товариств законодавець передбачив можливість виникнення субсидіарного зобов'язання. Особа, яка на засадах доброї волі прийняла на себе потенційне зобов'язання нести відповідальність за борги товариства, може стати його учасником або ж членом. Так, учасники повного товариства солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить (ч. 1 ст. 119 ЦК України); повні учасники командитного товариства солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (ч. 1 ст. 133 ЦК України); учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним учасником вкладу (ч. 2 ст. 151 ЦК України); члени виробничого кооперативу несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом (ч. 2 ст. 163 ЦК України). Разом з тим, лише факт створення товариства, внесення учасниками своєї частки в статутний капітал товариства, членство у виробничому кооперативі хоч і є потенційною умовою, передбаченою законом для виникнення субсидіарного зобов'язання, проте лише в сукупності з іншими юридичними фактами останнє може мати усі юридичні підстави для його виникнення.

На думку Р. Халфіної, О. Сурілова, Г. Чувакової, під юридичним фактом слід розуміти життєві обставини, що становлять основу руху норм права, результатом чого є настання певних наслідків [3, с. 286; 4, с. 34; 5, с. 109].

О. Красавчиков, а згодом О. Кутателадзе під юридичними фактами розуміли усі стани і події дійсності, основною властивістю яких було виникнення або припинення права. При цьому певний стан розглядався як обставина, що характеризується своєю тривалістю та безперервністю з обов'язковим настанням юридичних наслідків [2, с. 27; 6, с. 62].

А. Коструба, досліджуючи сутність юридичних фактів, виокремив їх основні ознаки, до яких відніс конкретність, індивідуальність, темпоральність, нормативність, інформативність, наслідковність, [7, с. 169 – 170].

Усі ознаки субсидіарних зобов'язань – як загальні, так і спеціальні, а також розглянуті властивості юридичних фактів є основою юридичного складу субсидіарного зобов'язання. При цьому юридично значущі умови, з яких формується юридичний склад, є обставинами, що створюють підстави для виникнення зобов'язань або виникнення дій, які зумовлюють певні правові наслідки. Юридичний склад має важливе значення для виникнення субсидіарних зобов'язань, адже за його допомогою можливо встановити факти,

що зумовили виникнення тих чи інших прав і обов'язків суб'єктів, а відповідно й виникнення субсидіарного зобов'язання. Отже, підставами виникнення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань є юридичні факти.

Єдиного підходу до розуміння сутності юридичних фактів у вчених немає. Так, Л. Петражицький під юридичним фактом розглядає не зовнішні, а уявні події, обґрунтувавши це тим, що значення у цивільно-правових відносинах має не сам факт укладення договору як такого, а саме віра в існування цього факту [8, с. 458]. Однак означена позиція не знайшла підтримки серед науковців. Натомість Ю. Гамбаров обґрунтував підхід до сприйняття юридичних фактів як підстави для руху правових норм [9, с. 309].

М. Рожкова виокремила юридичні факти у цивільному праві як такі, що зумовлюють юридичні наслідки у сфері цивільних правовідносин [10, с. 6].

З цим науковим підходом слід погодитися з тих причин, що норми права мають важливе значення для встановлення сутності юридичних фактів, що зумовлюють виникнення субсидіарних зобов'язань. Так, юридичні факти, що є основою для виникнення субсидіарних зобов'язань, повинні закріплюватися у нормі права у вигляді абстрактної моделі обставин, з настанням якої пов'язані певні юридичні наслідки. Наприклад, ч. 1 ст. 119 ЦК України передбачає, що повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язанням усім майном, що їм належить.

Окрім того, життєві обставини повинні бути реальними. Тобто сам факт вступу особи до числа учасників повного товариства, факт реєстрації такого товариства є підставами для існування правового зв'язку між товариством, що є основним боржником за своїми зобов'язаннями і його учасниками. Останні ж в силу норм права можуть бути субсидіарними боржниками внаслідок несення додаткової (субсидіарної) відповідальності. У наведеному прикладі має місце існування невиконання або неналежне виконання зобов'язання повним товариством і при настанні цього юридичного факту кредитор набуває права пред'явлення вимоги до учасників цього товариства. Щоб зрозуміти, чи можливо іменувати такий правовий зв'язок, на прикладі повного товариства та його учасників, як субсидіарний стан, слід звернутися до розуміння науковцями поняття юридичних фактів-станів.

Означена проблематика неодноразово була предметом дослідження як за радянських часів (В. Рясенцев, Р. Халфіна, В. Шахматов), так і у сучасній правовій доктрині, зокрема таких вчених, як: Є. Абашин, В. Ковальська, А. Маркосян, З. Ромовська, Г. Чувакова та ін. Аналізуючи праці цих науковців, доцільно виділити позицію А. Маркосян, який розуміє юридичні факти-стани не як самостійний юридичний факт, а їх сукупність з іншими юридичними фактами, що в кінцевому результаті зумовлюють формування юридичного складу [11, с. 79].

О. Красавчиков, виступаючи противником виокремлення юридичних фактів-станів у цивілістичній доктрині, відзначав, що юридичні стани можуть бути характерними лише для тих правовідносин, що володіють відносною стабільністю, а цивільно-правові зобов'язання не мають такої ознаки, відповідно й юридичні факти стани їм не притаманні [2, с. 83].

Інша ж група вчених, зокрема П. Полежай та В. Ковальська, притримуються позиції про необхідність у сучасному цивільному законодавстві стани визнавати юридичними фактами, оскільки юридичних фактів, що зумовлюють правові наслідки у складі юридичного (фактичного) складу, є безліч [12, с. 23; 13, с. 163]. Слід підтримати цю позицію. І це з тих причин, що сучасне цивільне законодавство спрямоване на врегулювання зобов'язальних правовідносин з врахуванням інтересів та потреб їх сторін на основі засад добросовісності, розумності та справедливості.

Наступною важливою ознакою юридичного факту слід вважати можливість самостійно породжувати юридичні наслідки, тобто їх наслідковість. У питанні правової природи юридичних фактів-станів і їх значення для виникнення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань необхідно встановити, що саме є підставою для настання юридичних наслідків: дія, подія, юридичний факт-стан одноразового або тривалого характеру. Так, у наведеному випадку розгляду підстав виникнення субсидіарного зобов'язання в учасників повного товариства сам факт вступу до числа учасників, створення цього товариства, передача майна у власність повного товариства зумовлює виникнення довготривалих правовідносин між повним товариством як юридичною особою і його учасниками. У контексті тематики дослідження ці відносини слід охарактеризувати, як відносини основного боржника і субсидіарного боржника, адже закон передбачає обов'язок субсидіарного боржника відповідати перед кредитором основного боржника у разі невиконання або неналежного виконання останнім свого зобов'язання. Аналіз їх правового зв'язку вказує на наявність юридичних фактів-станів, що є передумовами виникнення субсидіарних зобов'язань. Хоча й вказані правовідносини між повним товариством і його учасниками не містять прямої вказівки в законі та чіткого визначення наслідків майнового характеру для учасників повного товариства, однак без наявності цього юридичного факту-стану й інших юридичних фак-

тів, передбачених законодавством, буде неможливим виникнення субсидіарного зобов'язання і притягнення учасника повного товариства до додаткової (субсидіарної) відповідальності.

У сучасній цивілістичній доктрині О. Дзера, О. Отраднава, Ю. Бошицький, Р. Шишка під юридичним фактом розуміють конкретні життєві обставини, що мають юридичне значення, з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин [14, с. 495; 15, с. 14; 16, с. 203]. Наведене дає підстави для висновку про те, що сформувані єдиновірне визначення юридичного факту є неможливим. І це з тих причин, що в силу зміни правового регулювання цивільних правовідносин змінюється і коло юридичних фактів, з якими норми права пов'язують не лише їх виникнення, а й зміну чи припинення. Влучно зазначає з цього приводу М. Пленюк про те, що юридичні факти можуть виникати з потреб реалій життєдіяльності людини, суспільства і держави, а також з юридичної практики [17, с. 61]. Разом з тим, ця позиція потребує уточнення в тому аспекті, що не кожна життєва обставина є юридичним фактом. Він може мати місце лише в тому разі, коли ця життєва обставина містить правове регулювання.

Вивчення і аналіз спеціальної літератури з проблематики виникнення зобов'язань, в тому числі й субсидіарних, дає підстави для необхідності виокремлення позиції деяких авторів, а саме О. Красавчикова, О. Печеного, С. Погрібного про доцільність розмежування субсидіарного зобов'язання і субсидіарності як юридичного факту-стану. Так, у визначенні повного товариства законодавець імперативно закріпив припис про те, що учасники товариства солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями цього товариства усім майном, що їм належить. Відповідно і відмовитися від такого елемента правового статусу як субсидіарність учасники повного товариства не можуть [18, с. 48].

Процес пред'явлення вимоги субсидіарному боржнику є можливим лише після виникнення субсидіарного зобов'язання, сторонами якого є кредитор і субсидіарний боржник. А наявність самого юридичного факту-стану, що вказує на можливість субсидіарного боржника нести додаткову (субсидіарну) відповідальність за дії основного боржника, є лише однією з передумов виникнення субсидіарного зобов'язання. Останнє може мати місце лише в конкретних випадках при наявності усіх юридичних фактів юридичного складу цього зобов'язання. При чому, межі відповідальності субсидіарного боржника не можуть бути більшими за обсяг боргу основного боржника перед кредитором.

При дослідженні юридичної конструкції підстав виникнення зобов'язань О. Печений зауважив, що основний і субсидіарний боржники пов'язані між собою закріпленими нормами права правотворчими юридичними фактами. Обґрунтовуючи свій підхід тим, що правотворчі юридичні факти-стани закріплюють потенційну можливість субсидіарного боржника нести відповідальність за зобов'язаннями основного боржника у випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язання основним боржником, й в інших випадках, передбачених законодавством [19, с. 146].

Означені позиції вчених мають право на існування, однак з цього приводу необхідно дещо полегізувати. Не слід виокремлювати і надавати більшій значущості юридичному факту-стану, який вони іменують як стан субсидіарності, що первісним у порядку черговості виникнення юридичних фактів, необхідних для формування фактичного складу субсидіарного зобов'язання. Усі ці юридичні факти за своїм значенням, незалежно від порядку черговості, є рівними між собою. На підставі висловленого, вважаємо за доцільне здійснити аналіз норми цивільного законодавства, а саме ст. 124 ЦК України, у якій передбачено регулювання відповідальності учасників повного товариства за його зобов'язаннями. Так, ч. 2 ст. 124 ЦК України закріплює положення про те, що учасник повного товариства відповідає за боргами товариства незалежно від того, виникли ці борги до чи після його вступу в товариство. Ця норма зобов'язує нового учасника повного товариства відповідати у рівній частці з іншими учасниками за зобов'язаннями товариства, що могли виникнути й до моменту його вступу в товариство. У цьому випадку момент виникнення основного зобов'язання може передувати субсидіарності як первісному юридичному факту-стану. З цієї причини твердження вчених про те, що правовий зв'язок основного і субсидіарного боржників повинен передувати моменту виникнення основного зобов'язання, підлягає сумніву. Разом з тим пропозиція науковців щодо найменування правового зв'язку основного і субсидіарного боржників є влучною і заслуговує на увагу. Адже без існування цього юридичного факту субсидіарний боржник в реаліях не існуватиме як такий.

Наступним юридичним фактом, що входить до юридичного (фактичного) складу субсидіарних цивільно-правових зобов'язань, є договір або положення закону (наприклад, відшкодування шкоди, завданої працівником товариства третім особам). На підставі договору визначаються відносини між основним боржником та кредитором. Так, ч. 1 ст. 619 ЦК України чітко передбачає, що підставами виникнення субсидіарного зобов'язання може бути договір або закон.

Після виникнення основного зобов'язання на підставі договору стають відомими, а не абстрактними, такі факти: 1) сторона зобов'язання – кредитор; 2) зміст зобов'язання основного боржника. Опіраючись на таку ознаку юридичних фактів, як наслідковість, можливо стверджувати про набуття конкретних ознак майбутнім субсидіарним зобов'язанням. І це з тих причин, що обсяг субсидіарної відповідальності не може бути більшим за обсяг зобов'язання основного боржника.

Наведене дає підстави для висновку про те, що не завжди наявність основного зобов'язання зумовлює виникнення субсидіарного зобов'язання. Якщо ж основне зобов'язання буде припинено внаслідок його виконання, то підстав для виникнення субсидіарного зобов'язання немає. Наявність у фактичному складі субсидіарного зобов'язання лише двох юридичних фактів: субсидіарного стану та наявності основного зобов'язання не є достатніми підставами для його виникнення, однак вказує на необхідність іншого юридичного факту.

Наступний юридичний факт, який слід віднести до фактичного складу субсидіарного зобов'язання як підстави його виникнення, прямо впливає зі змісту ч. 2 ст. 619 ЦК України. Це положення про те, що кредитор зобов'язаний до пред'явлення вимоги субсидіарному боржнику пред'явити вимогу основному боржнику. Останній, в свою чергу, або відмовиться задовольнити вимогу кредитора, або кредитор не одержить від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу. Враховуючи надбання цивільно-правової доктрини, означене свідчить про порушення основним боржником свого зобов'язання шляхом невиконання або неналежного виконання зобов'язання перед кредитором. Наслідком самого юридичного факту порушення основним боржником свого зобов'язання є реальна можливість пред'явлення вимоги кредитором до субсидіарного боржника.

На практиці порушення вимог основним боржником має бути доведено відповідно до вимог процесуального законодавства. В іншому випадку юридичний факт невиконання або неналежного виконання основним боржником свого зобов'язання вважатиметься таким, що не відбувся.

Висновки та подальші дослідження. Наведене дає підстави для висновку про те, що юридичний (фактичний) склад субсидіарних цивільно-правових зобов'язань охоплює такі обов'язкові три елементи: 1) юридичний факт-стан субсидіарності, сутність якого полягає у встановленні правового зв'язку між основним і субсидіарним (додатковим) боржником; 2) юридичний факт, на підставі якого виникають правовідносини між основним боржником та кредитором; 3) юридичний факт порушення основним боржником свого зобов'язання шляхом невиконання або неналежного виконання зобов'язання.

Означений перелік юридичних фактів, що входять до фактичного складу субсидіарного цивільно-правового зобов'язання і зумовлюють його виникнення, не є вичерпним. Він може доповнюватися й іншими юридичними фактами, які, відповідно до положень чинного законодавства, є обов'язковими.

Список використаної літератури

1. Ромащенко І. О. *Зміна та припинення цивільного правовідношення як способи захисту цивільних прав* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / І. О. Ромащенко ; Київ. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2014. – 18 с.
2. Красавчиков О. А. *Юридические факты в советском гражданском праве* / О. А. Красавчиков. – М. : Госюриздат, 1958. – 182 с.
3. Халфина Р. О. *Общее учение о правоотношении* / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1974. – 340 с.
4. Сурилов О. В. *Основы загальної теорії держави і права*. / О. В. Сурилов // *Одес. держ. ун-т*, 1995. – 128 с.
5. Чувакова Г. М. *Специфіка юридичних фактів-станів* / Г. М. Чувакова // *Актуальні проблеми держави і права*. – 2007. – С. 108–111.
6. Кутателадзе О. Д. *Категорія «юридичні факти» та підстави виникнення зобов'язань за цивільним законодавством України* / О. Д. Кутателадзе // *Митна справа*. – 2005. – № 4. – С. 59–63.
7. Коструба А. В. *Поняття юридичних фактів та їх ознаки в цивільному праві України* / А. В. Коструба // *Часопис Київського університету права*. – 2011. – № 1. – С. 168–172.
8. Петражицкий Л. И. *Теория права и государства в связи с теорией нравственности*. – [2-е изд.] / Л. И. Петражицкий. – СПб., 1910. – Т. 2. – 656 с.
9. Гамбаров Ю. С. *Гражданское право* / Ю. С. Гамбаров. – М., 2003. – Т. 1. – с. 645.
10. Рожкова М. А. *Юридические факты гражданского и процессуального права: соглашения о защите прав и процессуальные соглашения* / М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2009. – 332 с.
11. Маркосян А. В. *Юридические факты в семейном праве Российской Федерации* : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / А. В. Маркосян. – М., 2007. – 203 л.

12. Полежаи П. Т. Правовые отношения : [консп. лекц.] / П. Т. Полежаи. – Х. : Изд-во ХЮИ, 1965. – 52 с.
13. Ковальська В. С. Юридичні факти-стани у сімейному праві : питання правової природи / В. С. Ковальська // Університетські наукові записки. – № 4 (44). – 2012. – С. 162–168.
14. Цивільне право України. Загальна частина : підруч. / за ред. О. В. Дзери, д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України, засл. юриста України [та ін.]; Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
15. Отраднава О. О. Механізм цивільно-правово регулювання деліктних зобов'язань: автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. / О. О. Отраднава. – К., 2014. – 38 с.
16. Цивільне право України : підруч. / за ред. проф. Ю. Л. Бошицького та проф. Р. Б. Шишки. – К. : Ліра – К., 2013. – 760 с.
17. Пленюк М. Поняття юридичного факту в доктрині цивільного права: історія і сучасність / М. Пленюк // Юридична Україна. – № 11. – 2014. – С. 58–62.
18. Погрібний С. О. Імперативні та диспозитивні норми та їх роль в регулюванні цивільних відносин / С. О. Погрібний // Університетські наук. зап. – 2010. – № 2 (3–4). – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права. – С. 46–54.
19. Печений О. Підстави виникнення цивільних прав і обов'язків : аналіз юридичної конструкції ст. 11 ЦК України / О. Печений // Вісник Акад. прав. наук України. – 2007. – № 1 (48). – С. 141–149.

References

1. Romashchenko I. O. (2014). *Zmina ta pryupynennia tsyvilnoho pravovidnoshennia yak sposoby zakhystu tsyvilnykh prav. [Change and termination of civil law as a means of protecting civil rights]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv : National University of Taras Shevchenko. [in Ukrainian].*
2. Krasavchikov O. A. (1958). *Yurydychyskye fakty v sovetskom hrazhdanskom prave. [Legal facts in Soviet civil law.]. – Moskva : Hosiuryzdat [in Russian].*
3. Khalfyna R. O. (1974). *Obshchee uchenye o pravootnosheniy [General theory of legal relationship]. – Moskva : Yuryd. lyt. [in Russian].*
4. Surylov O. V. (1995). *Osnovy zahalnoi teorii derzhavy i prava. [Fundamentals of the general theory of state and law]. – Odesa. : Odes. derzh. un-t [in Ukrainian].*
5. Chuvakova H. M. (2007). *Spetsyfika yurydychnykh faktiv-staniv [Specificity of legal facts-states]. Aktualni problemy derzhavy i prava – [Actual problems of state and law], 2, 108-11 [in Ukrainian].*
6. Kutateladze O. D. (2005). *Katehoriia «iurydychni fakty» ta pidstavy vynykennia zoboviazan za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy [Category «legal facts» and grounds for obligations under civil law of Ukraine]. Mytna sprava – [Customs business], 4, 59 – 63 [in Ukrainian].*
7. Kostruba A. V. (2011). *Poniattia yurydychnykh faktiv ta yikh oznaky v tsyvilnomu pravi Ukrainy [Concept of legal facts and their features in civil law of Ukraine] Chasopys Kyivskoho universytetu prava – [Journal of the Kyiv University of Law], 1, 168–172 [in Ukrainian].*
8. Petrazhytskyi L. Y. (1910). *Teoriya prava y hosudarstva v sviazy s teoryei npravstvennosti. [Theory of law and state in connection with the theory of morality]. – 2-e uzd. SPb. [in Russian].*
9. Hambarov Yu. S. (2003). *Hrazhdanskoe pravo. [Civil Law]. – Moskva : Yuryst [in Russian].*
10. Rozhkova M. A. (2009). *Yurydycheskye fakty hrazhdanskoho y protsessualnoho prava: sohlasheniya o zashchyte prav y protsessualnye sohlasheniya. [Legal facts of civil and procedural law: agreements on the protection of rights and procedural agreements]. – Moskva : Statut [in Russian].*
11. Markosian A. V. (2007). *Yurydycheskye fakty v semeinom prave Rossyiskoi Federatsyy [Legal facts in the family law of the Russian Federation]. Candidate's thesis. Moscow : MGU [in Russian].*
12. Polezhai P. T. (1965). *Pravovye otnosheniya [Legal relations]. – Kharkov. : Yzd-vo KhIuY [in Ukrainian].*
13. Kovalska V. S. (2012). *Yurydychni fakty-stany u simeinomu pravi : pytannia pravovoi pryrody [Legal facts-states in family law: questions of legal nature]. Universytetski naukovy zapysky – [University scientific notes], 4 (44), 162 – 168 [in Ukrainian].*
14. Dzera O. V. (2010). *Tsyvilne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Civil law] – Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].*
15. Otradnova O. O. (2014). *Mekhanizm tsyvilno-pravovo rehuliuвання deliktnykh zoboviazan [Mechanism of civil law regulation of tort liability]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv : National University of Taras Shevchenko [in Ukrainian].*
16. Boshytskyj Yu. L. *Tsyvilne pravo Ukrainy [Civil law of Ukraine]. – Kyiv : Lira. [in Ukrainian].*

17. Pleniuk M. (2014). *Poniattia yurydychnoho faktu v doktryni tsyvilnoho prava : istoriia i suchasnist* [The notion of a legal fact in the doctrine of civil law: history and modernity]. *Yurydychna Ukraina – [Legal Ukraine]*, 11, 58–62 [in Ukrainian].
18. Pohribnyi, S. O. (2010). *Imperatyvni ta dyspozytyvni normy ta yikh rol v rehuliuванні tsyvilnykh vidnosyn* [Imperative and dispositive norms and their role in regulating civil relations]. *Universytetski naukovy zapysky – [University scientific notes]*, 2, 46–54 [in Ukrainian].
19. Pechenyi O. (2007). *Pidstavy vynykennia tsyvilnykh prav i obov'язkiv : analiz yurydychnoi konstruktsii st. 11 TsK Ukrainy*.
Grounds for the emergence of civil rights and obligations: analysis of the legal structure of Art. 11 of the Civil Code of Ukraine. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy – [Herald of the Academy of Legal Sciences of Ukraine]*, 1 (48), 141–149 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.11.2017.